

Östra klockstapeln i Nyköping

Helgona socken, Nyköpings kommun,
Södermanlands län

Vård- och underhållsplan 2005

Eva Wockatz

Östra klockstapeln i Nyköping

Helgona socken, Nyköpings kommun,
Södermanlands län

Vård- och underhållsplan 2005

Eva Wockatz

© 2005 Sörmlands museum

SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkiv.bibliotek@dll.se

Författare: Eva Wockatz, byggnadsantikvarie
Omslagsbild: Östra klockstapeln 2004
Foto: Eva Wockatz, där ej annat anges
Diarie-nummer: KUS03 158

Nyköping 2005

Innehåll

Inledning	2
Bakgrund	2
Syfte och målsättning	2
Kulturhistorisk bedömning	2
Kulturhistoriskt skydd	2
Byggnadshistoria	3
Byggnadsbeskrivning och observationer	6
Grund	6
Stomme	6
Takkonstruktion	7
Exteriör	8
Interiör	9
Elinstallationer	12
Värme	12
Brand	12
Åskskydd	12
Skador	13
Reparations och underhållsåtgärder	13
Akuta åtgärder	13
Framtida åtgärder	14
Kontinuerligt underhåll	14
Att tänka på vid reparationer	14
Planering och prioritering	15
Litteratur och källförteckning	16
Litteratur	16
Arkiv	16
Muntliga uppgifter	16
Bilagor	16
1. Östra klockstapeln i Nyköping. Uppmätt och uppritat av Elias Andersson och Leonard Nilsson 2003.	
2. Detalj av utvändig panel. Skiss av Eva Wockatz.	
3. Utdrag ur klockregistret, Sveriges kyrkklockor, Nyköping Alla Helgona.	
4. Blankett för årlig översyn, besiktningsprotokoll, Östra klockstapeln.	
5. Blankett för utförda underhållsåtgärder, Östra klockstapeln.	
6. Blankett för vård- & underhållsplanering, Östra klockstapeln.	

Inledning

Bakgrund

Föreliggande vårdplan är beställd av Alla Helgona församling och är gjord av Sörmlands museum. En viktig del i vårdplanen är uppmätning av klockstapeln som har utförts av arkitekterna Elias Andersson och Leonard Nilsson 2003, se bilaga 1, där även en situationsplan finns med. En uppmätning är viktig dels för att få en förståelse för byggnadens konstruktion, den underlättar också dokumentation och skadeinventering, men är framförallt ett viktigt dokument vid eventuell skada eller förgörelse av byggnaden.

Klockstapeln är belägen på Östra bergen, nordost om Alla Helgona kyrkan. Klockstapeln tillhör Nyköpings kyrkliga samfällighet, Alla Helgona församling, Strängnäs Stift.

Syfte och målsättning

Syftet med vårdplanen är att vara en lättillgänglig sammanfattning av fakta och historik för att komplettera den utförda uppmätningen, samt framförallt att vara en vägledning i det kontinuerliga underhållsarbetet av stapeln. Vårdplanen innefattar allmänna åtgärdsförslag med angivet underhållsintervall, samt visar på skador och eventuella brister i underhållet. Målsättningen är att dokumentet skall användas vid långsiktig planering av åtgärder, samt som ett dokument för årlig tillsyn och uppföljning av åtgärder, se bilaga 4-6.

Kulturhistorisk bedömning

Östra klockstapeln är ett väl bevarat exempel på ett klocktorn från 1700-talet, uppbyggd av rejält bilat timmer och sammanfogad med klassiska träförband. Både interiört och exteriört har stapeln ett stort byggnadshistoriskt och byggnadsteknikhistoriskt värde, då relativt få reparationer har genomförts av senare datum. Klockstapeln är försedd med ett klockur, idag drivet av elektricitet, men det gamla lodet och kuggstångsmatningen finns fortfarande bevarad. Klockstapeln har en viss patina, vilket syns på urtavlor och den utvändiga panelen, som under årens lopp har reparerats med varsam hand.

Klockstapeln har en stark samhörighet med Alla Helgona kyrkan, Prosten Pihls gård och den äldre bebyggelsen vid Stora Bergsgränd. Bebyggelsen har ett stort kontinuitetsvärde för Nyköpings östra stadsdelar, där klockstapeln genom sin höga placering på Östra berget och sin numera 300-åriga silhuett mot himlen ger förbipasserande Nyköpingsbor en tydlig bild av detta.

Läget vid Alla Helgona kyrkan och de lummiga bergen ger byggnaden dessutom ett högt miljöskapande värde.

Kulturhistoriskt skydd

Klockstapeln innefattas av skyddsformen i KML (Kulturminneslagen 1988:950) 4 kapitlet. Ett utdrag ur detta kapitlet:

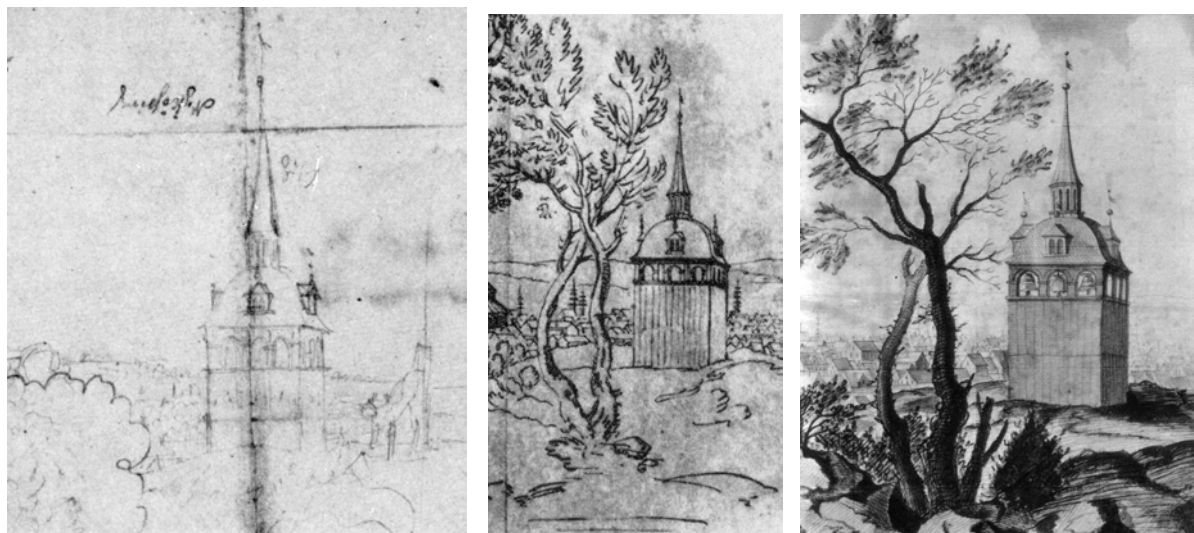
”3 § Kyrkobyggnader som är uppförda och kyrkotomter som har tillkommit före utgången av år 1939 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd av länsstyrelsen.
I fråga om en kyrkobyggnad krävs alltid tillstånd för rivning, flyttning eller ombyggnad av byggnaden liksom för ingrepp i eller ändring av dess exteriör och interiör med dess fasta inredning och konstnärliga utsmyckning samt för ändring av dess färgsättning.
I fråga om en kyrkotomt krävs alltid tillstånd för utvidgning av tomten samt för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på tomten.
Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäliga med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs.”

Klockstapeln är också skyddad av gällande detaljplan från 1964, där stapeln ligger inom ”K-märkt” område, som beteckningen var då, ”område för byggnader med kulturhistoriskt värde”. Detta innebär att den skyddas av plan och bygglagen, 3 kapitlet, 12 §, som lyder:

”12 § Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas.”

Byggnadshistoria

Klockstapeln uppfördes under året 1725 av Peter Baillet, som bland annat var rådman och senare borgmästare i Nyköping. Första ringningen gjordes i november samma år. Den nuvarande klockstapeln har föregåtts av tre stycken kända staplar. Den första som byggdes 1625 brann redan år 1634, då det omtalas att en 14-årig pojke tände ett ljus inne i stapeln. Det var ett kraftigt blåsväder och det tända ljuset fastnade ”i därbredvid liggande halm och spred sig sedan vidare”. År 1648 stod nästa stapel färdig, vilken brann ned i stadsbranden redan år 1665. På en utsiktsskild över Nyköping efter Eric Dahlbergs Sueca antiqua et hodierna, gjord strax före 1665, finns denna stapeln med på bilden. Tio år senare stod den tredje stapeln färdig. Den klarade sig fram till 1719 då även den brann ned, när ryssarna härjade Nyköping.

Den andra stapeln som byggdes på Östra bergen. Till vänster Erik Dahlbergs originalskiss, i mitten en renritning av skissen, till höger bild ur förlagan till Dahlbergs Sueca antiqua et hodierna, gjord strax före 1665. De två vänstra ur Nyköpings historia, högra bilden från Kyrka af Träd.

170 träd till stapeln hämtades från Björkviks kronopark redan år 1723. År 1724 utmärktes 24 bjälkar i samma kronopark, 50 syllstockar och 50 sparrar i Råby parken och 16 i Hvalmstad parken i Svärta socken. Ett flertal förslag på byggnadsritning genomfördes innan den slutliga godkändes och mot vissa justeringar i byggnadsritningen kunde ek väljas till klockaxlarna. Redan år 1726, året efter stapeln var byggd, klagades det dock på att stapeln var ostadig och att den rörde sig då klockorna svängde, vilket fick till följd att stapeln år 1730 försågs med järnband och snedbjälkar.

Östra klockstapeln av äldre okänt datum. Foto: Ivar Schnell. Kulturmiljöbild/ATA.

Tre stycken klockor hänger i stapeln. Den lilla klockan är gjuten 1668, stora klockan år 1675 och mellan klockan år 1729 (omgjuten). Från 1938 drevs klockorna av tre motorer. 1954 installerades elektrisk klockringning i stapeln. 1957 installerades elektrisk luckmanövreringsanordning. Detta aggregat byttes ut mot nytt 1982. 1957 sattes även en mikrofon upp i stapeln, med en högtalare in i kyrkan så att klockorna kunde höras. Klockringningen byttes ut år 1999/2000. Nu drivs de med motorer, via en dator. Klockorna ringer vid förrättning i kyrkan. Se även utdrag ur "Sveriges kyrkklockor", bilaga 3.

Första uret till stapeln skänktes år 1739. Detta ur ersattes dock av ett ur märkt "anno 1760". Uret hade från början endast en visartavla åt nordväst. År 1818, sattes dock en urtavla upp även mot söder. År 1931 kan man i kyrkorådsprotokollen utläsa en diskussion om det är möjligt att renovera det befintliga urverket eller om kostnaderna blir för detta blir för höga. År 1936 hade en herr Wasström "på privat väg samlat in 600 kr för ändamålet" att införskaffa ett nytt ur. Kyrkorådet beslöt att tillskjuta resterande medel av 400 kr. Det gamla uret skulle deponeras på museet. Uret vreds före 1938 upp manuellt med 25 varv per vecka. Detta skulle göras varje onsdag klockan 10, då man hade en timme på sig. Sista uppdragningen gjordes i november 1995 av vaktmästaren Stig Dagerhed. Sedan 1995 är uret radiostyrt.

Tidigare var klockstapelns tak täckt med målad järnplåt. Detta byttes ut mot kopparplåt år 1969, då även fasaderna målades. Entreprenör till dessa arbeten var BPA. Den befintliga takpanelen var planerad att täckas med masonit, men "måste utbytas istället". Dessutom utfördes översyn och justering av maskinella ringningsutrustningen, översyn och justering av hydrauliska systemet för dörrarna, uppsättning av skyddsräcken, sanering mot husbock och allmän uppsnygning och rengöring.

År 2004 utbyttes viss panel och hela fasaden målades om med Beckers Falu ljus rödfärg. Nya panelbrädor monterades på södra fasaden. Luckor tjärades med Dalbränd trätjära, pigmenterad med kimrök. Arbeten gjordes av Thomas Lundqvist Måleri.

En hydraulpump drev upp luckorna fram till år 2002, då pumpen havererade och det istället monterades en elektrisk kuggstångsmatning som öppnar luckorna.

1999 installerades ett direktkopplat brandlarm. Teleslinga drogs fram av Telia och larmsystemet installerades av Bravida.

Nedan följer en sammanställning i tabellform av relevant historik om Östra klockstapeln. Sammanställningen utgår från kyrkorådsprotokoll och litteratur, samtliga kyrkorådsprotokoll har inte gått igenom. Källans trovärdighet har ej prövats.

År	Händelse	Utdrag ur protokoll	Källa	Kommentar
1725	Klockstapeln byggs		Alla Helgona Kyrka. Karl af Schmidt.	
1729	Mellanklockan omgjuten.		Alla Helgona Kyrka. Karl af Schmidt.	
1730	Klockstapeln förstärks med snedbjälkar och järnband.		Alla Helgona Kyrka. Karl af Schmidt.	
1739	Första uret skänks till klockstapeln.		Alla Helgona Kyrka. Karl af Schmidt.	
1818	Urtavla mot söder sätts upp.		Alla Helgona Kyrka. Karl af Schmidt.	
1936	Nytt ur till klockstapeln.	"Beslöt kyrkorådet anslå medel till insättande av ett ur i klockstapeln. Hr Wasström förslag hade på privat väg insamlats ca 600 kr för ändamålet. Här beslöt kyrkorådet tillskjuta resterande medel av ca 400 kr."	Kyrkorådsprotokoll, Alla Helgona Kyrkas arkiv	
1938	Motorer till klockorna installeras.		Muntlig uppgift av Stig Dagerhed.	

1954	Elektronisk klockringning installeras.	”En förutsättning är att klockornas upphängningsarmaturer är i gott skick....i detta hänseende fylla de båda större klockorna fordringarna under det att lillklockan ska förses med ny klockstock med axeltappar och kullager.”	Kyrkorådsprotokoll, Alla Helgona Kyrkas arkiv	Tidigare hade klockorna manövrerats från kyrkan.
1957	Elektrisk luckmanövreringsanordning installeras, samt mikrofon i stapeln och högtalare i kyrkan..	”arbetet å elektrisk luckmanövreringsanordning i klockstapeln beräknas bli utfört under maj månad.”	Kyrkorådsprotokoll, Alla Helgona kyrkans arkiv	Bergholtz klockgjuteri. Entreprenör Nyköping Ljus & Kraft.
1969	Taket av målad järnplåt byts till kopparplåt och fasader rödfärgas. Visare förgylls.	”Arbeten med plåtbeklädnad av klockstapelns tak och rödfärgning av klockstapeln enligt anbud färdigställts och slutbesiktigat i närvaro av RAÄ:s ombud ingenjör Hammerman.”	Sörmlands museum, forskningsarkivet	Entreprenör Byggproduktion AB, BPA. Målarmästare Lars Johansson, måleri AB.
1982	Aggregatet till luckmanövreringen byts ut.	”Den hydrauliska lucköppningsanordningen på klockstapeln läcker olja trots byte av packningar. Aggregatet tillverkas ej längre och går inte att skaffa.”	Kyrkorådsprotokoll, Alla Helgona kyrkans arkiv	
1995	Uret får radiostyrning.		Muntlig uppgift av Bo Klevebrand.	Skånska klockgjuteriet.
1999	Direktkopplat brandlarm sätts in. Klockringningens aggregat byts ut.		Muntlig uppgift av Bo Klevebrand.	Bravida och Telia (brandlarm), Skånska klockgjuteriet (klockringning)
2002	Elektrisk kuggstångsmatning installeras för luckorna.		Muntlig uppgift av Bo Klevebrand.	Skånska klockgjuteriet.

Byggnadsbeskrivning och observationer

Grund

Under syllstockar är naturstenar lagda i kallmur ovan berget. Under stapelns åttakantiga ”ram” av syllstockar är stenarna murade med kalkbruk, med vissa lagningar utförda av cement.

Stomme

Östra klockstapeln är byggd med en åttakantig plan. Stapeln har ett karnissvängt tak, som kröns av en lanternin med ett mindre karnissvängt tak. Fyra plan finns inne i stapeln. Konstruktionsvirket är fyrkantsbilat timmer. Stapeln är uppbyggd av 24 stolpar som är ställda på den åttakantiga syllramen. Bottenplanet är uppbyggt av åtta krysslagda syllstockar med måtten 9x10”. Syllstockarna ligger i kryssen halvt i halvt, med syllarna i klockornas svängningsriktning liggande underst. Syllstockarna är intappade i den åttasidiga syllramen, med en rak tapp. Två stolpar placerade i mitten av stapeln bär upp balkarna som stora klockaxeln vilar på. Varje stolpe stöts av fyra snedsträvor, två åt varje håll, i klockans svängningsriktning. Dessa stolpar har måtten 11,5x8”. Åtta stolpar, vilka bär upp det fjärde planet och takkonstruktionen, är placerade inne i stapeln. De fyra mittersta av dessa är stöttade av varsin snedsträva i klockornas svängningsriktning. De fyra yttre stolparna stagas upp av två snedsträvor och ett krysstag.

Stolparna är sannolikt tappade i syllen. En dymling med diametern 3-4 cm (5 cm under syllens överkant) går genom tappen och syllen. Järnband håller ihop strävor och syllstock.

Till vänster detalj av en syllstock som är intappad i den åttakantiga syllramen. Även stolpar är sannolikt tappade i syllen. Syllstockar ligger i kryss upplagda på naturstenar direkt på berg.

Järnband håller ihop snedsträvor och syllstock. Stolpar är dymlade i syllstocken.

Takkonstruktion

Klockstapelns åttakantiga torntak är uppbyggt av åtta sparrar, som är stöttade av stolpar. Nytt brädtak ligger ovan sparrarna. Brädtaket är täckt med papp som underlag för kopparplåten. Åtta stolpar i mitten av torntaket bär upp lanterninen, som nås via en lucka.

Ovan, vy sedd upp mot lanterninen. Det nyare brädtaket har mögelangrepp.

Exteriör

Från Östra kyrkogatan leder en trappa uppför sydvästra sidan av berget. Trappan är kantad av ett smidesräcke i ljusgrön kulör. Från öster når man klockstapelns via en stig över berget från Stackebergsgatan. Ett svart smidesräcke leder fram mot klockstapelns ingång. Vissa partier av räcket saknas.

En trappa leder upp till klockstapelns på bergets sydvästra sida. Till höger klockstapelns sedd från sydost.

En enkel trätrappa, försedd med smidda svarta räcken på vardera sidan, leder in till klockstapelns. Ytterdörren är en svarttjärad enkel bräddörr. Låset är format som en förhöjd fyrkant och är sannolikt original. Dörren förseglas med ett plattjärn som häktas på en ögla. Dörren låses med ett hänglås som träs genom öglan.

Stapelns är utvändigt klädd med rödfärgsmålad stående panel. Bräderna har rät kant, med tjockleken ca 20-28 mm och bredden ca 150-230 mm. Locklisten är ca 23-28 mm tjock och har bredden ca 55 mm. Locklisten har fasade kanter, fasen är ca 10-14 mm, se bilaga 2. Vissa panelbrädor och locklistbrädor är under åren utbytta, främst på fasad mot söder. Brädor och locklister är generellt spikade med två spik, locklister var 70:e cm i jämna spikrader och brädor har oftast kärnsidan vänd utåt. Panelen har rakt slut nedtill, dvs. de är inte utförda med droppkant.

Mycket av den gamla panelen finns bevarad, med fasade locklister, spikade i jämna rader.

Luckor mot söder, norr och väster är målade med trätjära, pigmenterad i svart, övriga luckor är rödfärgsstrukna. Luckor har smidda gångjärn. Södra fasaden har områden med husbocksangrepp, som syns som ovala flyghål i panelen. På norra fasaden sitter vissa locklister löst. Östra fasadens stora lucka, har berövats ett parti av den mittersta locklisten. Hål i panelen är synliga på övre delen av södra fasaden ovan dörren.

Taket och lanterninen är karnisformade, lanterninen är prydd med spira. På spiran sitter en kula, ovan denna en vindflöjel och en tredimensionell stjärna. Två urtavlor pryder stapeln och skjuter ut som takkupor mot söder och väster. Urtavlornas visare och klockslag är förgyllda. Lanterninens duvnät hänger löst.

Taket och lanterninen är lagda med kopparplåt. Kopparplåten har förskjutna falsar. Takfoten är av trä och målade med rödfärg. Ovan ingången på södra fasaden finns en hängränna uppsatt.

Klockan mot väster, samt detalj av lanterninen.

Interiör

Den östra lilla klockan hänger på en träaxel. De två andra klockorna, stora och mellersta, hänger på klockaxlar som består av två ihopsvetsade I-balkar. De äldre träaxlarna ligger på golvet nedanför klockorna. Klockornas kläppar är upphängda i läderremmar. Samtliga klockor har motordriven ringning. De äldre hydrauliska lucköppnarna sitter kvar.

En trappa leder ned till plan 1, som saknar golv och således har klockstapelns konstruktion synlig. Syllstockarna är upplagda på kallmurade naturstenar. Mellan syllstockarna ligger ett lägre jordlager. Mellan och på syllarna ligger äldre luckor, en gammal kartong, tidningar mm. En stolpe mot nordost bär spår av rödtjära. Syllar och stolpar synes vara i gott skick.

En rak trappa leder upp till plan 2. Elcentralen är belägen mot söder. En glasad spegeldörr leder in till utrymmet, där bland annat proppskåp och brandlarmcentral är placerat. På väggen är reglersystemet för lucköppningarna placerade. Mot väster finns ett litet utrymme som döljer det gamla klocklodet. Mot söder, väster och norr vetter ljudöppningar. Varje öppning är försedd med två enkelt brädade luckor. Luckorna kan öppnas automatiskt. Den östra luckan i södra öppningen är rötskadad nedtill. Ett parti på fasadens panel fattas, vilket ser ut som gångjärnsupphängningen inte sitter riktigt fast. Den västra luckan i nordvästra öppningen är rötskadad nedtill. Även dropplisten är rötskadad.

Klossar sitter på stolpe och snedsträvor för att skydda konstruktionsverket av vajrars åverkan. Gamla klockaxeln finns kvar på golvet. Till höger södra öppningens lucka där del av fasadens panel har lossnat, vilket gör att stubbhaken sitter dåligt.

Mindre öppningar på stapelns sidor vetter mot norr och väster. Dessa öppningar har endast en lucka vardera. På golvet mot söder finns en oljefläck, som uppstod då hydraulpumpen som styrde lucköppningarna havererade.

Stora och mellersta klockans axlar är utbytta till I-balkar.

Trappan leder upp till plan 3. Planet är golvbelagt, med uttag i klockstapels mitt för klockorna. I fasaden runt tornet finns mindre öppningar som vetter mot varje väderstreck. Öppningarna är täckta av inåtgående luckor, luckan mot öster är dock utåtgående. Luckan mot sydost är svårt angripen av trägnagare, vilket gör att haspen är svår att häkta för. Duvnätet på södra luckan sitter löst.

Vy från plan 3 ned mot lilla klockan, som fortfarande hänger på en träaxel.

Luckan mot sydost är angripen av trägnagare, vilket gör att luckan är svår att haspa för.

Trappan svänger ett halvt varv innan plan 4 nås. Planet är avdelat med en vägg. Västra delen av planet har smalare golvbrädor. I mitten av planet är urets, numera elektrifierade, kuggstångsmatning monterad. Små öppningar i fasaden finns i anslutningen takfot/bjälklag vilket gör att fåglar kan ta sig in. Spår av ett gammalt fågelrede och en död fågel syns. Takets underpanel är synlig. Takpanelen är svartprickig av mögelangrepp. En trästege leder upp till lanterninens huv.

Vy ned i trappan från plan 4. Högbenet är intappat i tassan. Till höger spår av ett gammalt fågelbo på plan 4.

Framtill luckan går kuggstångsmatningen, bakom luckan sitter urtavlan.

Elinstallationer

Stapeln har elektrisk belysning på plan 2, 3 och 4. De båda uren har elektriska kuggdrev. Luckornas öppning och stängning styrs med strömbrytare. Även klockornas ringning styrs med elektricitet. Klockstapeln har utvändigt fasadbelysning.

Värme

Ingen värme finns installerad.

Brand

I stapeln finns fem rökdetektorer placerade, en på varje plan, samt en i lanterninen. Vid eventuell rökutveckling ringer en telecentral upp Räddningstjänsten och SOS Larmcentralen i Eskilstuna. Rutiner vid eventuell brand håller på att tas fram av församlingen.

Åskskydd

Åskskydd saknas.

Skador

- * Räckets som leder från öster över berget fram till stapeln är trasigt och partier saknas. Räcken vid klockstapeln är i behov av ommålning.
- * Del av en locklist i den utvändiga panelen saknas i den stora öppningen mot öster.
- * Lanterninens duvnät är trasiga. Stora mängder duvspillning täcker lanterninens golv. Duvnät saknas även på hålligheter i fasaden och för luckor inne i klockstapeln.
- * Panelen mot söder har spår efter husbocksangrepp.
- * Vissa locklister sitter löst. Detta ser ut att bero på avrostade spikar.
- * Mindre klotter finns på södra sidans panel.
- * Ett mindre parti på fasadens panel mot söder på plan 2 vid östra luckan fattas, vilket gör att ”stubbhaken” (nedre infästningen) inte sitter riktigt fast.
- * Dropplisten i nederkant av lucköppningen mot nordväst på plan 2 är rötskadad.
- * På plan 3 mot söder finns en liten lucka i väggen, översta delen av en underbräda har sågats av och har försetts med smidda gångjärn och trähasp. Denna är i underkanten svårt angripen av trägnagare.
- * Taket har fått en ny bräddäckning med papp vid senaste takomläggningen. Takpanelen har fått svartmögelangrepp. Detta beror sannolikt på fuktiga somrar i kombination med att torntaket har varit dåligt ventilerat.
- * Åttonde trappsteget uppifrån, på plan 4 har spruckit.

Reparations och underhållsåtgärder

Akuta åtgärder

Akuta åtgärder bör åtgärdas inom det kommande året.

- * Åskskydd åtgärdas.
- * Allt onödigt skräp på plan 1 bör avlägsnas. Särskilt viktigt är det att allt brännbart material, såsom tidningar, kartong med lättantändligt material osv. avlägsnas. Äldre kulturföremål som gamla luckor, virke mm kan dock ligga kvar.
- * Smuts, jord och damm som ligger i anslutning till syllstockar på plan 1 bör avlägsnas genom att syllstockarna borstas rena. Materialet drar till sig fukt, vilket kan ge skador på syllstockar. Även fågelboet på plan 4 bör avlägsnas.
- * Träangreppen i luckan på plan 3 mot söder, lusas i med nytt virke, samt rödfärgas med äkta ljus Falu rödfärg.
- * Torntaket behöver ventileras mer. Detta kan lätt göras genom att luckan upp till lanterninen ställs något på glänt. Det är då viktigt att duvnät är hela och på plats.
- * Ny locklistbräda sättes upp i den stora öppningen mot öster, samt rödfärgas med äkta ljus Falu rödfärg.
- * Samtliga locklister ses över. Lösa locklister spikas fast igen.
- * Lanterninens duvnät ersätts med nya. Även de små luckorna och öppningar i fasaden förses med duvnät.

- * Klotter på stapeln avlägsnas och panelen målas över med äkta ljus Falu rödfärg.

Framtida åtgärder

Ej akuta skador bör åtgärdas inom 5 år.

- * Klockstapeln ligger avskilt och kan locka till sig presumtiva skadegörare. Man bör därför överväga att försegla luckan mot öster ytterligare, t ex med ytterligare balk eller plåt bakom luckan för att göra byggnaden mer inbrottsäkert.
- * Dropplisten i nederkant av lucköppningen mot nordväst på plan 2, ersätts med ny dropplista i samma dimensioner. Dropplistan trätjåras minst 2 gånger.
- * Panelen på södra fasaden vid östra luckan lagas i med nytt virke, så att gångjärnsupphängningen sitter riktigt fast.
- * Åttonde trappsteget uppifrån, på plan 4 lagas upp.
- * Husbocksangreppen bör hållas under uppsikt. Detta kan göras genom att ett begränsat område, markeras på ritning och foto, där hålen räknas varje år. Är angreppen aktiva ser man enkelt om antalet flyghål ökar.
- * Fasaden bör strykas vart 20:e år med äkta ljus falurödfärg. Dörrar och luckor stryks med äkta dalbränd trätjåra vart 8-10:e år. Strykning bör ske oftare om man märker att det behövs. Med tanke på nedklottring och skadegörelse kommer det sannolikt att behövas.
- * Panelens skick bör årligen ses över. Både med tanke på skadegörelse och med tanke på slitage. Virket i flera av panelbrädorna är i acceptabelt, men dåligt skick.
- * Den invändiga takpanelen bör ses över årligen. De nuvarande mögelangreppen är ett estetisk problem, men angreppen bör hållas under uppsikt, så att de ej ökar och därmed kan påverka träets hållfasthet.
- * Räckan målas om. Järnet rengöres, rostskyddsmålas och slutstrykes med linoljefärg.

Kontinuerligt underhåll

De fem rökdetektorerna är kopplade direkt till brandmyndigheter och larmcentral. Rutiner vid eventuell brand och förebyggande arbete håller enligt uppgift på att tas fram av församlingen. Det är viktigt att se över att brandlarmet fungerar, lämpligen med 3 månaders intervall.

Klockornas urverk borstas rent och fettas in ca 2 gånger per år. Urverket kontrolleras varje år av Skånska klockgjuteriet.

Skånska klockgjuteriet har kontinuerlig service på klockorna och på uret. Varje höst servar de klockorna, då de bland annat kontrollerar att fästen sitter fast, smörjning har skett, vajrar sträcks osv.

Skånska klockgjuteriet. Telefon 0414 – 420 12.

Platsen runt klockstapeln, med den fina utsikten över trähusen och sitt något avskilda läge, har blivit ett populärt ställe att vistas vid. Klockstapeln blir härmed hårt utsatt för klotter och även vandalisering. Klockstapelns fasader bör därför rutinmässigt ses över minst en gång i månaden.

Klockstapeln bör besiktigas årligen varvid eventuellt uppkomna brister identifieras samt i enklare fall åtgärdas. Viktigt är att notera är syllstockars skick, innertak och fasader, vilket fylls i besiktningsprotokollet, se bilaga 4.

Att tänka på vid reparationer

Klockstapeln är skyddad enligt kulturminneslagen, KML, vilket innebär att många åtgärder kräver tillstånd från länsstyrelsen. Renoverings-/restaureringsarbeten ska därför alltid diskuteras med länsstyrelsen innan de påbörjas.

Antikvarisk kontrollant, som utses av länsstyrelsen, ska följa och dokumentera arbetet före, under och efter utförandet.

Skriftliga anvisningar ska finnas för aktuellt arbete, med information om speciell kompetens krävs, hur arbetet skall utföras, vilka material och verktyg som får användas mm. Detta är särskilt viktigt vid arbeten med ur och förgyllning.

Det är även viktigt att ansvariga för och utförare av underhålls- och renoveringsarbeten har erfarenhet, kunskap och intresse av arbete med byggnader som är skyddade enligt KML.

Eventuella reparationer skall utföras med stor respekt för ursprungsmaterialet, genom att byten minimeras och utförs lika befintligt. Detta innebär att man om möjligt skall lusa i nytt virke i syllstockar o d. Reparationer måste dock ske med beaktande av klockstapelns bärande konstruktionsuppbyggnad, samt de traditionella träförbanden. Nytt virke skall vara av samma träslag som det utbyta och av god kvalitet.

Underhåll av panelen och byte av virke skall göras med beaktande av att samma bredd, tjocklek och utbyteslängder skall användas. Det gör mycket för klockstapelns helhetsintryck att så mycket som möjligt av den äldre panelen finns bevarad, samt att ny panel anpassas till den äldre. Kärnsidan bör alltid vändas utåt. Spik i panelen bör slås in med samma jämna mellanrum som tidigare. Smidd spik eller klippspik bör användas. Äldre smidda spikar återanvändes i den mån det är möjligt.

Vid eventuellt byte av kopparplåten skall likaså samma bredd, längd och falsar som tidigare bibehållas.

Luckor och dörr skall strykas för hand med äkta Dalbränd trätjära. Tjären skall pigmenteras med kimrök, så kulören blir lika befintlig. Detta görs vid behov. Till panelen skall äkta ljus Falurödfärg användas, som strykes på för hand.

Vid lagning av grunden skall äkta kalkbruk användas.

Planering och prioritering

Tidsintervallen för reparationer är antagna genomsnittliga tidsperioder, utifrån erfarenheter av hur olika konstruktioner och material nedsmutsas och bryts ned. Variationer i tidsintervallet finns alltid, beroende på lokala omständigheter. De angivna intervallen skall därför inte betraktas som helt fasta tidsangivelser, utan tolkas som antagna tidpunkter då arbeten troligen behöver göras.

Vårdplanens aktiva dokument utgörs av tre Excelfiler (bilaga 4-6). Syftet med dessa är att underlätta planering av åtgärder, samt att föra dagbok över vad som sker och har skett med klockstapeln.

Protokollet årlig översyn, bilaga 4, är tänkt att användas vid en årlig besiktning. Iakttagelser och eventuella åtgärder noteras. Blanketten arkiveras för att bilda underlag och ge en åtgärdshistorik inför vårdplaneringen.

Bilaga 5 är ett protokoll över utförda underhållsåtgärder, där arbeten som gjorts under året noteras. Upprustningsåtgärder, liksom större underhållsåtgärder av typ ommålning, takomläggning noteras i detta protokoll. På detta sätt får man en tydlig överblick av klockstapelns underhållsintervaller. Stor vikt bör läggas på att kontinuerligt föra in händelser med klockstapeln. En förutsättning för att det skall fungera långsiktigt är att det ständigt uppdateras av fastighetsansvarig.

Bilaga 6 utgör det framåtriktade vård- och underhållsplaneinstrumentet. Med hjälp av besiktningsprotokollet, bilaga 4 och utförda underhållsåtgärder, bilaga 5 fås förväntade underhållsintervaller fram. Dessa blir underlag till 5-åriga vårdplaneringar, bilaga 6, där åtgärderna prissätts och kan kopplas till uppställda budgetamar.

Litteratur och källförteckning

Litteratur

Nyköpings minnen. Harald Otto Indebetou. 1874.
Alla Helgona Kyrka. Karl af Schmidt. 1896.
Nyköpings historia. Ivar Schnell 1963.
Sörmländska kyrkor. Ivar Schnell 1965.
Alla Helgona Kyrka. Sörmländska kyrkor 27. Sörmlands Museum, 2000.
Kyrka af träd. Kyrkobyggnade under 1600- och 1700-talen i Finland, Norge och Sverige. Riksantikvarieämbetets förlag, 2000.

Arkiv

Sörmlands museum Topografiska Arkiv.
Riksantikvarieämbetets Topografiska Arkiv. ATA.
Alla Helgona kyrkas arkiv, främst kyrkorådsprotokoll.

Muntliga uppgifter

Muntliga uppgifter från f d vaktmästaren Stig Dagerhed.
Muntliga uppgifter från fastighetsansvarige Bo Klevebrand.
Muntliga uppgifter från Nyköpings kommun, Bygg & Miljö.

Bilagor

1. Östra klockstapeln i Nyköping. Uppmätt och uppritat av Elias Andersson och Leonard Nilsson 2003.
2. Detalj av utvändig panel. Skiss av Eva Wockatz.
3. Utdrag ur klockregistret, Sveriges kyrkklockor, Alla Helgona.
4. Blankett för årlig översyn, besiktningsprotokoll, Östra klockstapeln.
5. Blankett för utförda underhållsåtgärder, Östra klockstapeln.
6. Blankett för vård- & underhållsplanering, Östra klockstapeln.

Rapporten skickad till:

Nyköpings Alla Helgona församling
Länsstyrelsen i Södermanland, kulturmiljöenheten
Riksantikvarieämbetet, ATA
Sörmlands museum, arkiv och bibliotek